

Бродюк Ю. М.,
старший викладач кафедри української і зарубіжної літератури
та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

«КОЖЕН КОХАНЕЦЬ – ВОЯК...»: СВОЄРІДНІСТЬ ВТІЛЕННЯ МОТИВУ ЛЮБОВІ В «ЛЮБОВНИХ ЕЛЕГІЯХ» ТА «МИСТЕЦТВІ КОХАННЯ» ОВІДІЯ

Анотація. У статті проаналізовано особливості втілення мотиву любові в циклі любовних елегій «Amores» та дидактичній поемі «Мистецтво кохання» Овідія. З'ясовано, що на сторінках означених творів митець оспівує закоханість, безтурботні лобощі, чуттєві насолоди. Кохання для Овідія – це гра, успішний фінал якої полягає в умінні завлукати свою обраницю чи обранця.

Ключові слова: Овідій, елегія, дидактична поема, кохання, гра, любов.

Постановка проблеми. Тема кохання займає одне із цільних місць в літературі. Означений мотив є, з одного боку, тим спільним, що об'єднує творчість митців різних епох та країн, а з іншого – демонструє історичну змінність морально-етичних поглядів на поняття любові, їх диференціацію в параметрах національної ментальності народів [1, с. 8]. Концепція любові в творчості видатного римського поета Овідія постає яскравим прикладом модифікації означеного поняття у контексті культури античності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному літературознавстві останніх десятиліть поняття любові як важливого елементу художнього світу письменника досліджували Г. Ільєва, О. Легка, Г. Маковей, М. Штолько та ін. Особливостям вираження теми кохання в поезії Овідія присвячено дослідження зарубіжних (В. Алексеева, А. Белецького, М. Гаспарова, А. Лосева, Ю. Лотмана, А. Маркової, С. Ошерова) та вітчизняних літературознавців (Л. Майстренко, І. Мегели, А. Содомори, Б. Шалагінова та ін.).

Незважаючи на існуючі наукові розвідки, вважаємо за доцільне проаналізувати особливості інтерпретації теми кохання у творчості Овідія на матеріалі його «Любовних елегій» та «Мистецтві кохання». Зокрема, звернути особливу увагу на ті елементи концепції кохання в поезії митця, які до цього часу розглядалися літературознавцями досить спорадично.

Таким чином, **мета статті** полягає в тому, щоб дослідити типові, традиційні й індивідуально-авторські риси змалювання почуття любові в «Любовних елегіях» та «Мистецтві кохання» Овідія.

Виклад основного матеріалу. Овідій, відомий у світовій літературі як «співець кохання», увічнює це почуття в таких творах, як «Любовні елегії» («Amores»), «Героїди» («Heroides»), «Мистецтво кохання» («Ars amatoria»), «Ліки від кохання» («Remedia amoris»), «Метаморфози» («Metamorphoses»). Він не лише теоретично осмислює категорію любові та її складові елементи («Любовні елегії»), але й дає практичні поради чоловікам та жінкам щодо того, як, наприклад, довше утримати

кохання, як слід виглядати та поводитися, щоб привабити свою другу половину тощо («Мистецтво кохання»).

«Любовні елегії» («Amores») – цикл поезій, в якому Овідій оспівує прекрасну Корінну та свої почуття до неї. Донині питання існування та походження цієї жінки залишається відкритим. Більшість дослідників творчості Овідія схильні вважати образ Корінни типовим, таким, «який склався під впливом літературного архетипу «вічної діви» (лат. Puella aeterna) з інших літературних творів жанру елегії. Окрім того, можливо, що Корінна в Овідія є своєрідним каламбуром з грецького слова «кора» (др.-греч. κόρη), що означає «діва» [2]. М. Гаспаров наголошує на умовності означеного образу, в якому поет утілює увесь свій любовний досвід. Літературознавець стверджує, що живого прототипу Корінна не мала. Йдеться, зокрема, про те, що Овідій лише дотримувався законів жанру, оскільки елегіями називалися вірші, які об'єднувалися в цикли та були присвячені коханій поета, ім'я якої було приховане, натомість митець використовував вигадане. Так, зауважує М. Гаспаров, Корнелій Галл оспівував свою Кифериду під ім'ям Лікоріди, Тібулл – Планію під ім'ям Делії, Проперцій – Гостію під іменем Кінфії [3].

Цікавим є і той факт, що «жанр елегії стояв осторонь офіційної ідеології» [4, с. 9], в ньому митці розкривали власний внутрішній світ, де переважали меланхолійні, журливі настрої. На відміну від Горация та Вергілія, Овідій оспівує любов-гру, забаву, несерйозні лобощі. На сторінках любовних елегій поет висміює та пародіює «Енеїду» Вергілія, стверджуючи, що коханці – це також вояки, «і в Амура свої табори є...» [4, с. 46]. Зважаючи на те, що Август видав низку жорстких законів стосовно моралі у суспільстві, Овідій своїми «Любовними елегіями» та «Мистецтвом кохання» ризикував зіпсувати собі репутацію, ставши відомим як аморальний та легковажний автор, як зрештою і сталося.

Композиція «Любовних елегій» складає три книги. На початку першої Овідій розкриває свій намір писати про «зброю і грізні бої» так званім «героїчним віршем». Йдеться про дактилічний гекзаметр, який, на думку автора, «змістові був до лиця» [4, с. 35]. Однак «лихий хлопець» Купідон «украє... другого вірша стопу» [4, с. 35], через що віршовий розмір перетворився на двовірш, яким писали любовні елегії. На обраний жанр Овідій вказує в наступних рядках: «Весь я – мов у вогні; в грудях Амур оселився. / Що ж, хай вірш п'ятистопний чергується із шестистопним! / Війни, залізний ваш лад – вам «Прощайте!» кажу. / Миртом вологим, Музо, торкнися скронь золотавих – / Лиш одинадцять стіп буде в двовіршах моїх!» [4, с. 35]. Поет

визнає себе здобиччю Купідона, зрештою, останній підказує тему для майбутнього твору.

На сторінках першої книги Овідій майстерно розкриває страждання юнака, закоханого в заміжню жінку. Поет не засуджує таких стосунків. Навпаки, закликає свою милу любити законного чоловіка «немовби з принуки» [4, с. 39]; «...нехай не відчує / Втіхи ні він уночі, ні – що й казати вже! – ти. / Втім, яка доля тій ночі б не випала, ти мені вранці / Впевнено, твердо скажи, що не кохала його [4, с. 39].

Такі стосунки Овідій називає «грайливою любов'ю» [4, с. 38], яка, відповідно, як і будь-яка інша гра, має певні правила. Зокрема, автор розповідає про таємні знаки між коханцями, відомі лише їм двом: порухи брів, дотики до обличчя, прокручування персня на пальці тощо.

У першій книзі митець уперше називає ім'я Корінні та оспівує її тілесну привабливість. Поет не заглиблюється в психологічне розкриття внутрішнього світу дівчини. У коханні його цікавить насамперед чуттєва насолода: «От і стала вона, вже оголена, переді мною, – / Мов бездоганна різьба – жодної вади ніде. / Бачив усе я, до всього торкався – плечі, рамена, / Перса!.. Вони мов самі пружно тяглися до долонь. Як під крутими грудьми рівномірно живіт округлявся! / Як понад стегна гладкі плавно підносився стан!» [4, с. 40]. Б. Шалагінов вказує на анакреонтизм як характерну рису поетики «Любовних елегій» Овідія [5, с. 96]. Стосунки між закоханими забарвлені втіхою володіти одне одним, щастям перебувати разом. Та мить кохання, за Овідієм, надзвичайно короткочасна, і тому вже в наступній частині книги читаємо гострі докори автора самому собі за те, що посмів вдарити кохану.

Загалом, Б. Шалагінов має рацію, стверджуючи, що в елегіях Овідія «перед читачем чергуються різноманітні психологічні маски в душі витонченої естетичної гри: коханець щасливий, нещасливий, ревнивий або такий, що сам дає привід до ревнощів, дотепний, безсоромний, дріб'язковий... Овідій демонструє майстерність психологічного перевтілення...» [5, с. 96]. Так, в одинадцятій елегії першої книги Овідій через служницю передає листа своїй коханій Корінні і надіється, що вона відпише йому «приходь» [4, с. 49]. У наступній елегії поет перебуває в розпачі, адже «без надії вернулись таблички» [4, с. 50]. У п'ятій елегії другої книги настрої Овідія мінорний – поет переживає зраду коханої, а у восьмій – йдеться про зраду самого митця зі служницею, яка заплітає Корінні волосся [4, с. 65]. У десятій елегії автор розмірковує про любов до двох жінок одночасно, яка роздвоює душу поета: «Мучать мене дві любові нараз, розколюють навпіл...» [4, с. 67]. Та він не поспішає зробити свій вибір, стверджуючи: «Вистачить праці для двох: я стрункий та жиливий хлопець...» [4, с. 68]. Поет спростовує думку свого друга Грецина, котрий вважав таке кохання неможливим.

У циклі «Amores» Овідій торкається непривабливих, табуйованих тем. Йдеться, зокрема, про вбивство ще не народженої дитини та наслідки абортів для жінки: «Плоду, що в лоні вже зрів, позбувшись так нерозважно, / Зблідла Корінна лежить – бореться смерть із життям. Рішення те, небезпечний свій намір, ховала від мене...» [4, с. 70]. Митець засуджує такий вчинок, адже любов покликана дарувати продовження роду: «хай росте, що родилось, / Не пожалкуєш об тім, бо нагорода – життя!» [4, с. 72]. Поет зневажає кохання за гроші. Він застерігає: «Не поспішайте, красуні, за ніч платню призначати: / Що вам нечесно прийшло, те не всміхнеться добром» [4, с. 48]. Краще, на думку Овідія, мати бідного, але чесного чоловіка: «Вбогий

коханець – шануй його вірність, щирю турботу, – Все, чим багатий, тобі, милій своїй, віддає» [4, с. 49]. Зі зневагою описує письменник звідницю Діпсаду та її поради жінкам, як правильно обдурювати багатих чоловіків. Прикметно, що в означеній елегії Овідій знову ж таки асоціює вибір дівчиною свого обранця зі своєрідним полюванням, грою («Нумте, вродливі, – до гри! Цнотлива – котрої не хочуть; / Тож, коли ти не з тупих, – мужа вистежуй сама!» [4, с. 44]).

Поет оспівує кохання з перешкодами, адже те, що легко йде до рук не викликає зацікавлення. «Лиш заборона смаку додає; дозволиш – набридне / З дозволу – бовдур хіба, телепень буде любить...» [4, с. 76]. Наприклад, у третій книзі автор наголошує, що перелюб додає жінці ціни, адже чоловік буде пильнувати її як скарб. «Більше тут важить сам страх, аніж принади її, – провадить Овідій, – Хочеш, обурюйся, але... заборонена втіха – солодша...» [4, с. 76]. Йдеться швидше про азарт отримати здобич, аніж про духовну, жертвовну любов. Слушно зауважує А. Содомора, що «Овідій оспівував не любов, а любові... Овідієві «Любовці» – гра, втіха, забава» [4, с. 6]. Ми поділяємо думку літературознавця про те, що «... на відміну від ірраціональної пристрасті, від любові, – любові, кохання – це щось витончене; це – мистецтво. А якщо так – потрібні настанови, що допомогли б цим мистецтвом оволодіти» [4, с. 13]. І якщо «Любовні елегії», за влучним висловом М. Гаспарова, можна вважати «практикою кохання», то наступну дидактичну поему «Мистецтво кохання» слід розуміти як «теорію кохання» [3].

Означений твір складається з трьох книг. У перших двох Овідій описує свої поради юнакам, де, коли, як найкраще вистежити та зловити «здобич». Остання книга присвячена настановам для жінок, як привернути до себе увагу та любов чоловіків. «Мистецтво кохання» В. Алексєєв вважав для Овідія кроком вперед у порівнянні з «Любовними елегіями». На думку дослідника, в «Мистецтві кохання» менше цинізму і поет не розглядає кохання лише з точки зору статевого потягу [6, с. 17].

Уже на початку твору автор розкриває свій задум писати про «легке кохання», грайливі любові. У творі домінують тонкий гумор, легка іронія. Молодого юнака поет порівнює з новобранцем, який став під прапор Венери. Він дає йому три головні поради, що стають своєрідним стрижнем, на який пізніше автор ніби «нанизує» наступні настанови. Отже, найважливіше, за Овідієм, – спочатку обрати об'єкт кохання, по-друге, добитися взаємного почуття від своєї обранці, по-третє, старатися «аби ця любов не на хвилину була» [4, с. 107].

Для майбутнього знайомства Овідій радить знайти місце, де «найгустіше дівчат» [4, с. 108]. В означеному сенсі поезія митця досить пізнавальна, бо перед читачем постає, за словами А. Содомори, «весь тодішній Рим: його будівлі, свята, видовища. Немає такого місця, моменту, що не були б догідними для Амурових стріл. Навіть ті видовища, де летиться кров: «Той, хто на рани дививсь, – рану під серцем відчув» («М.», I, 166); навіть форум: знавець законів, рятуючи іншого, сам потрапляє в любовні тенета (I, 83); навіть триумфи: справжнім триумфатором, як ми вже бачили, виявляється Амур; що вже казати про розкішні Байї неподалік від мальовничої Неаполітанської затоки? Не один юнак тут, зраний у серце, покидаючи місто, зітхнув: «От тобі й полікувався у славнозвісній воді!» (I, 258)» [4, с. 14]. Поет дає поради юнакові, як ліпше знайомитися на площі, в цирку, на скачках, біля купалень тощо. Овідій закликає хлопців не боятися відмов, адже кожній жінці лєстять залицяння, й інколи її «ні» може означати ствердну відповідь.

Та й, зрештою, відмова в грайливому коханні для Овідія – лише привід для наступного полювання.

Однак щоб заманити «здобич», «мисливець» має бути привабливим. Цікавими є поради митця щодо зовнішнього вигляду: одяг має бути гарним та охайним; зуби – чистими; взуття підібране за розміром; зачіска акуратною; нігті підстриженими тощо [4, с. 118].

Якщо всі настанови поета будуть дотримані, то безтурботна гра, обіцяє він, стане справжньою любов'ю [4, с. 121]. А. Содомора слушно зауважує, що Овідій «зачаровував читача саме тому, що обрав не згубну, на всі лади оспівану пристрась (після «Медей») годі було чимось здивувати читача, не голу чуттєву насолоду – обрав шлях до любові; любові легкої і грайливої...» [4, с. 13]. Доказом цього твердження є настанови щодо того, як довше утримати кохання, уміщені у другій книзі. Написані у формі афоризмів, вони вражають глибиною духовного підтексту: «Щоб любили – любов випромінюй!.. Щоб і любов вберегти, й одинцем не лишитись неждано, / Вроду свою поєднай з гарним набутком душі. / Врода – минуше добро: з перебігом літ – убуває... Душу спіши збагатить, щось тривкіше, зміцни нею вроду, / З нами-бо тільки душа йде до кінця, до межі» [4, с. 129]. Для того, щоб тебе покохали, треба самому навчитися себе любити: «Сам себе спершу пізнай! / Той, хто спізнає себе, тільки той буде з глуздом любити / І до своєї снаги діла шукати собі» [4, с. 138].

Розмірковуючи про кохання, Овідій усе таки приховує власні почуття. «Ми дізнаємося, що молодий Овідій був закоханий, – зауважує М. Гаспаров, – але не знаходимо неповторних ознак його любові: його «Любовні елегії» описують тільки ті подробиці почуття, які були знайомі кожному (див. II, 1, 7-10) [3, с. 16]. Зрештою, Овідій сам про це пише, стверджуючи: «А з юнаків хтось, що так, як і я, поранений з лука, / Вгледівши в вірші тому щось від своєї жаги, / Хай подивується: «Як то вчений співець міг дізнатись / Про походеньки мої – віршами їх оспівав?» [4, с. 57].

С. Шервінський вважає любов у творах Овідія поетичною темою. Вона не конкретна, а абстрактна. Тому Овідієві легко подивитися на неї збоку, переплавляючи досвід своїх особистих почуттів в об'єктивний ліричний образ, «Будучи казуїстично реальною, вона по суті залишається абстрактною» [7, с. 16]. «Незважаючи на зовнішню відвертість тем і описів, – стверджує Б. Шалагінов, – душа самого поета ховається від читача за ескападою дотепів і раціонально влучних спостережень, за настановчим тоном...» [5, с. 96].

Тому, на думку Л. Майстренко, даремно шукати у віршах Овідія індивідуального. Поета цікавило тільки умовне, виражене словесною майстерністю [8].

Натомість індивідуально-авторським вираженням мотиву любові в Овідія постає опрацювання митцем літературного матеріалу. Він, на відміну від інших авторів елегій, не втікає у вигаданий світ своєї поезії. Його цікавить і вабить сьогоднішній день, відповідно, і кохання він змальовує реально, без прикрас, таким, яким воно є в житті. «Щільна еротична забарвленість» (Б. Шалагінов), метафоричне порівняння кохання з війною, де здобути жінку так само важко, як і фортецю («Що там рови, що мури вкруг міста? / Все це – марниці: / Жінку, досвідчений вождь, жінку я нині здобув!» [4, с. 70]), а кожен закоханий є вояком, виокремлюють поезію митця та індивідуалізують її.

Висновки з дослідження. Цикл елегій «Amores» та дидактична поема «Мистецтво кохання» Овідія демонструють модифікацію концепції любові крізь призму світогляду митця. Античність не знала християнського кохання, в основі якого лежить духовне начало, і виражала це почуття по-іншому. Для римської культури поняття «кохання» передбачало різновид присмного відпочинку, «освіченого дозвілля». Одним із аспектів **подальших пошуків у даному науковому напрямку** є, на наш погляд, вивчення особливостей поетики означених творів на рівні форми і змісту, дослідження функції і ролі міфу в поезії Овідія тощо.

Література:

1. Легка О.С. Еротичний роман у віршах Наталі Лівичко-Холодної: автореферат дис. ... кандидата філологічних наук : 10.01.01. Львів, 1999. 17 с.
2. Любовные элегии. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Любовные_элегии.
3. Гаспаров М.Л. Три подступа к поэзии Овидия. Публий Овидий Назон. Элегии и малые поэмы. М.: Художественная литература, 1973. С. 5–34.
4. Публий Овидий Назон. Любовні елегії; Мистецтво кохання; Скорботні елегії / Пер. з латини А. Содомора. Передм. та комент. А Содомори. К.: Основи, 1999. 299 с.
5. Шалагінов Б.Б. Зарубіжна література: Від античності до початку XIX ст.: Іст.-естет. нарис. 3-тє вид., випр. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 368 с.
6. Алексеев В. Введение. Публий Овидий Назон. Наука любить. Репринтное издание. Публий Овидий Назон; пер. с лат. В. Алексеева. М.: Вернисаж, 1992. С. 3–30.
7. Шервинский С. «Amores» Овидия. Публий Овидий Назон. Amores. Любовные элегии. Публий Овидий Назон; пер. С. Шервинского. М.: Худ. л-ра, 1963. С. 5–23.
8. Майстренко Л. В. Грайливо-безтурботний ерос «Любовних елегій» Овідія. URL: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/10/8.4.6.pdf>.

Бродіук Ю. Н. «Каждый любовник – солдат...»: своеобразие воплощения мотива любви в «Любовных элегиях» и «Искусстве любви» Овидия

Аннотация. В статье проанализированы особенности воплощения мотива любви в цикле любовных элегий «Amores» и дидактической поэме «Искусство любви» Овидия. Выяснено, что на страницах указанных произведений художник воспекает влюбленность, беззаботную любовь, чувственные наслаждения. Любовь для Овидия – это игра, успешный финал которой заключается в умении обольщать свою избранницу или избранника.

Ключевые слова: Овидий, элегия, дидактическая поэма, любовь, игра.

Brodiuk Yu. «Every lover is a warrior ...»: the peculiarity of the embodiment of the motive of love in «Love elegies» and «The Art of Love» by Ovid

Summary. The article deals with the peculiarities of the embodiment of the love motive in the cycle of love elegy «Amores» and the didactic poem «The Art of Love» by Ovid. It was found out that on the pages of the mentioned works the artist sings love, careless affection, sensual pleasures. Ovid's love is a game whose successful ending is in the ability to seduce his chosen lover.

Key words: Ovid, elegy, didactic poem, love, game, affection.